BK BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
SENIOR SECONDARY | CO-ED DAY CUM BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL

MID-TERM EXAMINATION 2023-24

SANSKRIT (085)
MARKING SCHEME

Class : VIII
Date :
Admission No.:

Duration : 3 Hrs
Max. Marks : **80**
Roll No.:

General Instructions:

सामान्य निर्देश –
- इस प्रश्न पत्र में चार खंड दिए गए है
- चारों खंड़ों के प्रश्नों के उत्तर निर्देशानुसार दीजिए।
- प्रथम खंड अपठितबोध एवं द्वितीय खंड व्याकरणाधारित हैं।
- तृतीयखंड पाठ्यपुस्तकाधारित और चतुर्थ खंड लेखनाधारित हैं।
- यथा संभव प्रश्नों के उत्तर क्रम से दें।

'क' भागः

अपठितावबोधनम् (10 अंकात्मकः)

प्रश्न 1 गद्यांशं पठित्वा अधः दत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –
(नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

(क) एक पदेन उत्तरत् – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (एक पद में उत्तर दीजिए) (केवलं दो प्रश्न) (2)
(1) काव्यस्य ज्ञानं
(2) महर्षि सुश्रुतेन
(3) वैज्ञानिकी

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत् – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (पूर्णमें उत्तर दीजिए) (केवलं दो प्रश्न) (4)
(1) अस्माकं दौर्भाग्यं वर्तते यत् वयं संस्कृतं विहाय आंग्लं अध्येतुं विदेशं प्रति गच्छन्तः दृष्टिगोचराः भवामः।
(2) सूक्ष्म विषयात् स्थूल विषयं यावत् ब्रह्माणस्य सर्वं ज्ञानं विज्ञानं संस्कृते विद्यमानं वर्तते, तदर्थ विदेशीयाः जनाः निरन्तरम् संस्कृत भाषायाः अनुकरणं कुर्वन्ति।
(3) यदि संस्कृतं पठित्वा शोधं कुर्मः चेत् नित नूतनं आविष्कारं कृत्वा समग्रं विश्वं चकितं कर्तुं शक्नुमः।

(ग) विकल्पं चित्वा उत्तरं लिखत् – (सही विकल्प चुनकर उत्तर दीजिए) (4)
(1) (क) शून्यं
(2) (ग) पूर्वजैः
(3) (ख) संस्कृतम्
(4) (घ) ज्ञानं विज्ञानं

'ख' भागः

रचनात्मकं कार्यम् (15 अंकात्मकः)

प्रश्न 2 भगिन्याः विवाह प्रसंगे मित्राय निमंत्रणपत्रं मंजूषायां दत्तैः शब्दैः सहायतया प्रपूरयत् – (5)
(दिए शब्दों की सहायता से बहन के विवाह में आने हेतु मित्र को निमंत्रण पत्र लिखिए।)

निज– संकेतः
दिल्ली नगरम्
दिनांकः – 10.10.2023

प्रियमित्र राकेशः,

अत्र कुशलम् अस्ति, तत्र अपि **कुशलम** इति कामये। भवान् एतत् **ज्ञात्वा** अति प्रसन्नः भविष्यति यत् मम **भगिन्याः** विवाहः निश्चितः जातः अस्ति। अगामिनि मासस्य **अष्टदिनांके** एव पाणिगृहणसंस्कारं भविष्यति। अस्मिन अवसरे भवान **आमंत्रितः** अस्ति। अस्मिन् अवसरे भवान **पंचदिनपूर्वम्** एव आगच्छतु। कार्यक्रमे भवतः **सहयोगः** अतीव आवश्यकः अस्ति।

मातरं पितरं च प्रणमामि, **अनुजाय** प्रगाढं स्नेहं।

भवतः आगमनस्य प्रतीक्षायाम्

भवदीयं **मित्रं**
प्रमेन्द्रः

प्रश्न 3 प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायां प्रदत्तानां शब्दानां सहायतया पंच वाक्यानि संस्कृतेन रचयत – (5)

(चित्र को देखकर शब्दों की सहायता से पाँच वाक्य लिखिए)

मंजूषा

1, एतत चित्रं ग्रामस्य अस्ति।
2, चित्रे कुम्भकारः घटं निर्माति।
3, कुटयाः समीपे बालिका खेलति।
4, महिला घटं चित्रयति।
5, चित्रं सुन्दरम् अस्ति।

अथवा

निम्नलिखितविषयम् अधिकृत्य मंजूषायां दत्तानां शब्दानां साहाय्येन पंचवाक्यैः अनुच्छेदं लिखत –

(कोष्टक मे दिए शब्दों की सहायता से दिए विषय पर लगभग पाँच वाक्य में अनुच्छेद लिखिए)

विषयः – 'संस्कृत भाषा'

मंजूषा

संस्कृतभाषा प्राचीनतमा भाषा वर्तते। प्राचीने काले सर्वे जनाः पूर्णरूपेण संस्कृतेन व्यवहारं कुर्वन्ति स्म। कालान्तरे अनेकाः प्रांतीयाः भाषाः समागताः। संस्कृतं सर्वाषां भाषाणां जननी अस्ति। अस्माकं वेदाः संस्कृतेन एव लिखिताः सन्ति। संस्कृतभाषा वैज्ञानिकी भाषा अस्ति।

प्रश्न 4 अधोलिखितां कथां मंजूषायां दत्तैः शब्दैः प्रपूरयत – (5)

(दिए गए शब्दों की सहायता से कथा की पूर्ति कीजिए)

एकः काकः आसीत्। सः **पिपासितः** आसीत्। सः जलार्थं **वने** भ्रमति। तदा **ग्रीष्मकालः** आसीत् अतः कुत्रापि **जलं** न मिलिति। काकः बहुदूरं एकं **घटं** पश्यति। काकः प्रसन्नः भूत्वा समीपं **गच्छति**, किन्तु घटे जलं न्यूनम् आसीत्। जलं कथं पिबामि ? इति सः चिन्तयति। सः एकं **उपायं** करोति। लघु–लघु **पाषाणखंडान्** चंच्वा घटे क्षिपति। जलं **उपरि** आगतम्। काकः जलं पीत्वा सन्तोषम् अनुभवति। काकः जलं पीत्वा **स्वकुटीरं** गच्छति।

अथवा

रिक्तस्थानि पूरयित्वा अधोलिखितं संवादं प्रपूरयत –

(दिए गए शब्दों की सहायता से संवाद की पूर्ति कीजिए)

अध्यापकः – पुत्र दिनेशः! त्वं कुत्र गच्छसि ?
दिनेशः – आचार्य अह पिष्टिकां खादितुं **गच्छामि** ।
अध्यापकः – तुभ्यं भोजनं न रोचते **किम** ?
दिनेशः – न महोदय, मह्यं केवलं **पिष्टिका** एव रोचते।
अध्यापकः – **राधिके!** त्वं किं खादसि ?
राधिका – महोदय! अहं शाकं **रोटिकां** च खादामि।

अध्यापकः – सुन्दरम् राधिके! गृहे निर्मितं **भोजनम्** एव खादनीयम्।
रजतः – आचार्य! अहम् अपि केवलं मातुः पक्वं भोजनं एव **करोमि** ।
अध्यापकः – अतिउत्तमम्। सीते! त्वं किम **खादसि** ?
छात्रः – महोदय! अहं **चाकलेहं** अपि न खादामि।

'ग' भागः

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (25 अंकात्मकः)

प्रश्न 5 निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरम् चिनुत – (8)

(निर्देश के अनुसार उचित उत्तर का चयन कीजिए)

(1 (क) एषः मूषः
(2) (ग) तस्य नाम त्रिरंगः
(3) (क) वाल्मीकिः
(4) (घ) कदलीफलम्
(5) (ख) आम
(6) (ख) न
(7) (ग) विंशतिः
(8) (ग) द्वादश्

प्रश्न 6 दत्तानां समयांकानां संस्कृतपदैः दिनचर्यां पूरयत – (3)

(दिए गए समय को संस्कृत पद में लिखिए)

(1) अहं प्रातः **षड्** (6:00) वादने उत्तिष्ठामि।
(2) (6:30) **सार्ध षड्**वादने योगाभ्यासं करोमि।
(3) (8:00) **अष्ट**वादने विद्यालयं गच्छामि।

प्रश्न 7 दत्तैः उचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयत – (3)

(अव्ययपदों के द्वारा वाक्यपूर्ति कीजिए)

(1) ईश्वरः **सर्वत्र** अस्ति।
(2) अहं **अत्र** परीक्षां ददामि।
(3) पिताश्री **अन्यत्र** अस्ति।

प्रश्न 8 अधोदत्तेषु धातुरूपेषु कस्यचिद् एकस्य धातुरूपस्य लेखनं करोतु – (3)

(दिए गए धातुरूपों में से किसी एक धातुरूप का लेखन कीजिए)

(1) पठ् धातुः लोट्लकारः आज्ञार्थक

पठतु	पठताम्	पठन्तु
पठ	पठतम्	पठत
पठानि	पठाव	पठाम

(2) दृश् धातुः लृट्लकारः भविष्यत् कालः

दृक्ष्यति	दृक्ष्यतः	दृक्ष्यन्ति
दृक्ष्यसि	दृक्ष्यथः	दृक्ष्यथ
दृक्ष्यामि	दृक्ष्यावः	दृक्ष्यामः

(3) क्रीड् धातुः लङ्लकारः भूतकालः

अक्रीडत्	अक्रीडताम्	अक्रीडन्
अक्रीडः	अक्रीडतम्	अक्रीडत
अक्रीडम्	अक्रीडाव	अक्रीडाम्

प्रश्न 09 अधोदत्तेषु शब्दरूपेषु कस्यचिद् एकस्य शब्दरूपस्य लेखनं करोतु – (3)

(दिए गए शब्दरूपों में से किसी एक शब्दरूप का लेखन कीजिए)

(1) उकारान्तः पुल्लिंगः गुरू शब्दः

गुरुः	गुरू	गुरवः

गुरुम्	गुरू	गुरून्
गुरुणा	गुरुभ्याम्	गुरुभिः
गुरवे	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
गुरोः	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
गुरोः	गुर्वोः	गुरूणाम्
गरौ	गुर्वोः	गुरुषु
हे गुरो!	हे गुरू!	हे गुरवः!

(2) अस्मद् सर्वनाम् शब्दः

अहम्	आवाम्	वयम्
माम्	आवाम्	अस्मान्
मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः
मह्यम्	आवाभ्याम्	अस्मभ्यं
मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्
मम	आवयोः	अस्माकं
मयि	आवयोः	अस्मासु

(3) युस्मद् सर्वनाम् शब्दः

त्वम्	युवाम्	यूयम्
त्वाम्	युवाम्	युष्मान्
त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
तुभ्यम्	युवाभ्याम्	युष्मभ्यं
त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
तव	युवयोः	युष्माकं
त्वयि	युवयोः	युष्मासु

प्रश्न 10 अधोदत्तानां शब्दानां सन्धिं संन्धिविच्छेदं वा कुरुत – **(5)**

(दिए गए शब्द की सन्धि/सन्धिविच्छेद कीजिए)

(1) विद्यालयः = **विद्या + आलय**

(2) रवि + इन्द्र = **रवीन्द्र**

(3) शिव + आलय = **शिवालय**

(4) वेद+ अंत = **वेदांत**

(5) सत्याग्रह = **सत्य + आग्रह**

खण्ड घ पठितावबोधनम् (30 अंकात्मकः)

प्रश्न 11 अधोलिखितं पठितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराय उचितं पदं चिनुत – **(5)**

(निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उचित उत्तर का चयन कीजिए)

(1) (ग) सप्तत्रिंशत्

(2) (घ) विवेकः

(3) (ख) तृतीयकक्षायाम्

(4) (ग) अन्नं, शाकं, फलं

(5) (ग) पौष्टिकं

प्रश्न 12 अधोलिखितं पठितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराय उचितं पदं चिनुत – **(5)**

(निम्नलिखित पद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उचित उत्तर का चयन कीजिए)

(1) (ग) त्रीणि

(2) (ख) पाषाणखण्डेषु

(3) (ख) रत्नानि

(4) (घ) सर्वाणि
(5) (ग) पृथिव्याम्

प्रश्न 13 अधोलिखितं पठितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराय उचितं पदं चिनुत – (5)
(निम्नलिखित नाट्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उचित उत्तर का चयन कीजिए)
(1) (घ) (क) (ख) द्वयमपि
(2) (घ) (ख) (ग) द्वयमपि
(3) (घ) चिरायुः
(4) (ग) दिनचर्या इति
(5) (ख) चिरायुः

प्रश्न 14 अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत – (प्रश्नद्वयं) (4)
(निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए) **(कोई दो)**
(1) रात्रौ किं **शीघ्रंभोजनं कृत्वा पाठस्मरणं कृत्वा च** शयनाय गच्छेयुः ?
(2) प्रचीने काले विश्वे **नालंदा तक्षशिला च** विश्वविद्यालयाः प्रसिद्धाः आसन् ?
(3) महताम् **सम्पत्तौ च विपत्तौ च** एकरूपता भवति ?
(4) जगत्पालः परिश्रमं कृत्वा स्वक्षेत्रे **अन्नं–फलं–शाकं च** उत्पादयति ?

प्रश्न 15 रेखांकितान् शब्दान् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – (4)
(रेखांकित शब्दों के आधार पर प्रश्ननिर्माण कीजिए)
(1) **कस्याः** पालनं सम्यक् न कुर्मः ?
(2) धेनुः **किं** ददाति ?
(3) **केन** रिपवः जायन्ते ?
(4) वयं **कस्य** स्वरूपं पठिष्यामः ?

प्रश्न 16 अधोदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयः (संस्कृतार्थः) लिखत – (2)
(नीचे लिखे श्लोक का अन्वय अर्थात संस्कृत अर्थ लिखिए)
अन्वयः – **शोको धैर्यं** नाशयते। **शोको श्रुतम** नाशयते।
शोको सर्वं नाशयते। **शोकसमो रिपुः**नास्ति।

प्रश्न 17 अधोदत्तायाः कथायाः पूर्तिः मंजूषायां दत्तैः पदैः करातु – (4)
(दिए गए शब्दों की सहायता से कथा की पूर्ति कीजिए)

एकस्मिन् ग्रामे सप्तत्रिंशत्वर्षीयः जगत्पालो नाम एकः सज्जनो वसति स्म। तस्य पत्नी कला द्वात्रिंशत्वर्षीया अस्ति। तौ दम्पति सुखेन निवसतः। तयोः द्वे सन्तती स्तः। तस्य विवेकः नाम तनयः प्रतिभा नाम्नि तनया च आसीत्। विवेकः **सप्तकक्षायां** पठति प्रतिभा च तृतीयकक्षायाम् पठति। जगत्पालः कृषिकार्यं करोति। विवेकः प्रतिभा च यथेच्छं पयः पिबतः। स्वच्छानि परिधानि परिधार्य तौ मातरं पितरं च प्रणम्य पठनाय स्वविद्यालयं गच्छतः। तौ विद्यालयतः आगत्य किंचित् विश्रामं कृत्वा स्वगृहकार्यं कुरुतः। तत्पश्चात सायं **स्वमित्रैः** सह क्रीडतः। कला एका **स्वस्था–आदर्शभूता** च गृहणी अस्ति। सा सदा **स्वकार्याणि** सम्पादयति, पत्युः सन्तानयोः च स्वास्थ्यविषये सावधाना वर्तते।

पतिः जगत्पालः अपि स्वपत्नीं **कलां** बहुमन्यते। अनेने प्रकारेण परस्पर **स्नेह–सौहार्द्रबद्धः** अयं परिवारः एकः **आदर्श** परिवारः अस्ति। **लघु** परिवारः एव सुखी परिवारः भवति।

————————— **इतिश्रीः शुभं भूयात् । सफलो भव ।**—————————